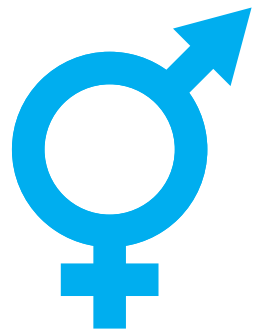

ПОЛИТИКА ЗА СЕКСУАЛНОСТ И ЛИЦА СО ПОПРЕЧЕНОСТ

Х. Е. П. А.
Холдинг за здравствено образование и информирање

A Member Association of
 IPPF
International
Planned Parenthood
Federation
European Network

ИЗРАБОТИЛЕ:

КОНСУЛТАТИВНА ГРУПА ЗА ИЗРАБОТКА
НА ПОЛИТИКА ЗА СЕКСУАЛНОСТ
И ЛИЦА СО ПОПРЕЧЕНОСТ.

ЧЛЕНОВИ:

1. **Слободанка Лазова Здравковска**
Министерство за труд и социјална политика
2. **Роберт Величковски**
Министерство за здравство
3. **Васка Камчева**
ЈУ Завод за социјални дејности
4. **Љиљана Симоновска**
ЗД Скопје, Завод за ментално здравје
5. **Владо Крстовски**
Републички центар за подршка на лица со интелектуална попреченост – ПОРАКА
6. **Мила Царовска**
Асоцијација за здравствена едукација и истражувања Х.Е.Р.А.
7. **Весна Турмаковска**
Асоцијација за здравствена едукација и истражувања - Х.Е.Р.А.
8. **Даниела Стојановска**
НВО Здружение на студенти и младинци со хендикеп
9. **Јасмина Ристеска**
НВО Мобилноста Предизвик
10. **Стојче Андев**
ДСУ „Св. Наум Охридски“
11. **Сузана Станојковска**
Завод за рехабилитација на деца и младинци
12. **Благица Димитровска**
РЦПИП – ПОРАКА НАША

ПОЛИТИКА ЗА СЕКСУАЛНОСТ И ЛИЦА СО ПОПРЕЧЕНОСТ

ПОДРЖАНО ОД:

Асоцијацијата за здравствена едукација и истражување Х.Е.Р.А.,
Интернационална федерација за планирано родителство – ИППФ и Град Скопје

ГРАФИЧКИ ДИЗАЈН:

Дамјан Момировски

СОДРЖИНА

РЕЗИМЕ	5
---------------	----------

ВОВЕД	8
--------------	----------

ЦЕЛИ	9
-------------	----------

ПРИНЦИПИ	10
-----------------	-----------

ДЕФИНИРАЊЕ НА ЦЕЛНАТА ГРУПА
ДЕЛОВНА СПОСОБНОСТ
СЕКСУАЛНИ ПРАВА НА ЛИЦАТА СО ПОПРЕЧЕНОСТ
АВТОНОМНОСТ НЕЗАВИСНОСТ И ПРИПАДНОСТ
СЕКСУАЛНОСТ И СЕКСУАЛЕН РАЗВОЈ
СЕКСУАЛНО И РЕПРОДУКТИВНО ЗДРАВЈЕ
ВРСКИ
БРАК И ПАРТНЕРСТВО
СЕКСУАЛНИ ПОМАГАЛА ЗА ПОДДРШКА НА СЕКСУАЛНОТО ИЗРАЗУВАЊЕ
ДОВЕРЛИВОСТ
ПРИВАТНОСТ
ЗАШТИТА И СИГУРНОСТ
ДОНЕСУВАЊЕ НА ИНФОРМИРАНИ ОДЛУКИ
КОНТИНУИРАНО ИНФОРМИРАЊЕ И ЕДУКАЦИЈА
ПОДРШКА ЗА ЗАСТАПУВАЊЕ

ПРЕПОРАКИ	20
------------------	-----------

ЛИЦАТА СО ПОПРЕЧЕНОСТ
РОДИТЕЛСКА ВКЛУЧЕНОСТ (УЧЕСТВО)
ВКЛУЧУВАЊЕ НА КАДАР ЗА ВОДЕЊЕ ГРИЖА И ДАВАЊЕ НА УСЛУГИ
КРЕАТОРИ НА ПОЛИТИКА
ИМПЛЕМЕНТАТОРИ НА ПОЛИТИКИ

ЗАКОНИ / ДЕКЛАРАЦИИ / ПОЛИТИКИ	22
---------------------------------------	-----------

РЕЗИМЕ

Оваа Политика е **посветена на сите оние кои што активно работат на вклучување** (инклузија) на лицата со попреченост во општеството. Ја препознаваме потребата дека е неопходно обезбедување на можност и услови за личен, социјален, сексуален и развој на личните и на сексуалните врски. Со оваа Политика, **значајно е да се обезбеди препознавање и почитување на правата на лицата со попреченост, во рамките на Законот за спречување и заштита од дискриминација, во согласност со Декларацијата за сексуални и репродуктивни права на ИППФ**; да ја развијат и изразат нивната сексуалност на начин поеднаков како и другите луѓе.

Лицата со попреченост, како и другите луѓе имаат поеднакви очекувања за живот, образование и работа. Лицата со попреченост сакаат да работат, да имаат сопствен дом, да се социјализираат и сами да одржуваат социјални и сексуални врски. Возрасните лица со попреченост сакаат сè она што и секој друг возрасен го сака во животот: да имаат приватен живот, да одлучуваат и да си го организираат начинот на живеење по сопствен избор.

Она што е потребно **обезбедување на поинаков пристап и начин на нудење на информации за лицата со попреченост да ги реализираат сопствените аспирации**. Затоа е потребно да се обрне внимание на расположливите информации, образованието, емотивната и практичната помош, соодветна на идентификуваните потреби на лицата со попреченост, што директно ќе има влијание на нивниот стадиум од животот, нивните искуства, сексуалноста, степенот на попреченост и сето тоа базирано на нивните верувања и вредности.

Главните цели на оваа политика се следниве:

- * Лицата со попреченост да имаат полесен пристап до поддршка, образование и обука, што директно го потпомага нивното уживање на личните и сексуалните врски.
- * Лицата со попреченост да бидат заштитени од лична и сексуална експлоатација.
- * Кадарот/персоналот/семејството, кој што се грижи за лицата со попреченост да биде свесен за законската рамка што се однесува на личните и сексуалните врски (Законот за спречување и заштита од дискриминација, Законот за семејство и Универзалните декларации за човекови и сексуални права).
- * Семејствата и згрижувачите на лица со попреченост да бидат вклучени во соодветна обука.
- * Кадарот / персоналот да се стекне со релевантни вештини за да ги насочи и поддржи лицата со попреченост во сексуалното изразување.
- * Лицата со попреченост поддржано да ги остварат своите права, да имаат лични односи и да ја истражуваат својата сексуалност, во безбедна средина (интимен, приватен, личен простор)

6

- * Да се обезбедат релевантни информации за правата и одговорностите на возрасните лица со попреченост, кога развиваат лични односи и ја истражуваат својата сексуалност, во согласност со Законот за спречување и заштита од дискриминација, Законот за семејство и Универзалните декларации за човекови и сексуални права.
- * Лицата со попреченост треба да бидат третирали со почит и достоинство.
- * На кадарот/семејствата/згрижувачите треба да им биде јасно дека од нив се очекува да ги поддржат правата на лицето за кое се грижат (сексуалните права).

Дефинирањето на целната група е направено според „Правилникот за оценка на специфичните потреби на лицата со пречки во физичкиот или психичкиот развој“ (Сл. Весник на Р. Македонија бр. 30 од 19.04.2000 година)

Според Конвенцијата за правата на лицата со попреченост, лицата со попреченост се лица кои имаат долготрајни физички, ментални, интелектуални или сензорни нарушувања, кои во интеракција со различни пречки може да го спречат нивното целосно и ефективно учество во општеството, на еднаква основа со други.

Правото на **деловна способност** ја опфаќа способноста да се имаат права и способноста да се делува врз основа на тие права, односно способност да се прават законски договори со други. Способноста да се делува не е само дел од деловната способност гарантирана во член 12, туку тоа е најважниот дел: правото да се носат одлуки.

Во октомври 2008 година Интернационалната федерација за планирано родителство (ИППФ) ја издаде публикацијата **Сексуални права**, која се однесува на сексуалните и репродуктивни права во поширока смисла на зборот. Оваа политика користи 10 члена кои се фокусирани на правата, а се однесуваат на сексуално здравје и благосостојбата на лицата со попреченост, ставајќи акцент на тоа дека тие исто така како и сите останати индивидуи се сексуални битија.

Лицата со попреченост треба да се поддржуваат, да се претстават себеси како возрасни поединци, на начин кој **поттикнува самоизразување и избор**, вклучувајќи дискретно да им се помогне со избор на облека, грижа за личната хигиена и изглед во согласност со сите релевантни културни или верски убедувања.

Потребно е разбирање и признавање на многу различни **начини на сексуално изразување** на пример допир, мастурбација, секс, односи со лица од ист пол, целибат, порнографија...

7

Лицата со попреченост имаат право на пристап до **сервиси за сексуално и репродуктивно здравје** и лична согласност за третман и грижа.

Лицата со попреченост имаат исти права како и сите други лица на **браќ и партнерство**. Нивните врски може да се очекува да ги имаат истите хармонични односи и конфликти како и останатите. Тоа значи, треба да се прифати дека нивните врски не секогаш ќе бидат совршени, без одреден ризик или подобри од било чија врска.

Оваа Политика препознава дека луѓето со попреченост ги имаат истите права како и другите луѓе да **добиваат и имаат материјали кои им овозможуваат истражување на личната сексуалност и сексуалното изразување** (исклучувајќи ги оние кои се против законски и се забранети), во приватен простор и со дадена согласност на двата партнера.

Лицата со попреченост имаат **право на доверливост** во сите аспекти на нивните односи и сексуалноста, освен ако постојат докази за злоупотреба или значителна загриженост од можност за злоупотреба.

Лицата со попреченост имаат **право на дружење, организирање на пријателските и партнерските односи врз основа на своите желби и потреби**, без присилување од други лица.

Лицата со попреченост **имаат право да бидат заштитени во секоја ситуација** каде што постои можност да бидат изложени на искористување и неприфатлив ризик **од физичко, емоционално и сексуално злоставување**.

Лицата со попреченост имаат **право на информации и сервиси** кои се во согласност со нивните потреби, можности и желби, а базирани врз претходно планирани, координирани и документирани начини на управување и грижа.

Сите лица со **попреченост имаат право на континуирано информирање и учење** за нивните **права за градење на лични врски и изразување на нивната сексуалност**.

Лицата со попреченост имаат **право на поддршка**, независно дали тоа е формално или неформално, **за да ја разберат оваа Политика и за да ги изразат своите права на сексуалност и сексуални врски**.

ВОВЕД

Лицата со попреченост како и другите луѓе имаат подеднакви очекувања за живот, образование и работа. Лицата со попреченост сакаат да работат, да имаат сопствен дом, да се социјализират и сами да одржуваат социјални и сексуални врски. Возрасните лица со попреченост сакаат сè она што и секој друг возрасен го сака во животот: да имаат приватен живот, да одлучуваат и да си го организираат начинот на живеење по сопствен избор.

Она што е потребно е да се обезбеди поинаков пристап и начин на давање на информации за лицата со попреченост да ги реализираат сопствените аспирации. Затоа е потребно да се обрне внимание на расположливите информации, образованието, емотивната и практичната помош, соодветна на идентификуваните потреби на лицата со попреченост, што директно ќе има влијание на нивниот стадиум од животот, нивните искуства, сексуалноста, степенот на попреченост и сето тоа базирано на нивните верувања и вредности.

Пристапот кон лицата со попреченост се менувал во текот на историјата. Во античка Грција овие лица биле сурово убивани уште во најрана возраст бидејќи сметале дека тие не можат да бидат добри војници и со тоа би биле бесполезни за државата. Со појавата на христијанството делумно се променил овој пристап, но и понатаму доминирала исклученоста и сегрегацијата. Во исламската култура кон попреченоста се гледа како прашање на божја волја и по тој основ не треба луѓето да бидат отфрлани.

Исклученоста на овие лица се разликува и во рамките на една држава односно култура, на пр. место на живеење (село–град), степен на образование на семејството и околината, степен на едуцираност на семејството и околината за прашањето за попреченоста и др.

Иако, социјалните приоди за овие лица најчесто биле отежнати, сега веќе има забележителен развој на признавање дека лицата со попреченост треба да имаат подеднакви човекови и граѓански права како и останатите луѓе; треба да имаат подеднакви шанси за комплетен и активен социјален и работен живот како и другите луѓе.

ЦЕЛИ

ГЛАВНИТЕ ЦЕЛИ НА ОВАА ПОЛИТИКА СЕ СЛЕДНИВЕ:

- * Лицата со попреченост да имаат полесен пристап до поддршка, образование и обука, што директно го потпомага нивното уживање на личните и сексуалните врски.
- * Лицата со попреченост да бидат заштитени од лична и сексуална експлоатација.
- * Кадарот/персоналот/семејството, кој што се грижи за лицата со попреченост да биде свесен за законската рамка што се однесува на личните и сексуалните врски (Законот за спречување и заштита од дискриминација, Законот за семејство и Универзалните декларации за човекови и сексуални права)
- * Семејствата и згрижувачите на лицата со попреченост да бидат вклучени во соодветна обука.
- * Кадарот/персоналот да се стекне со релевантни вештини за да ги насочи и поддржи лицата со попреченост во сексуалното изразување.
- * Лицата со попреченост поддржано да ги остварат своите права, да имаат лични односи и да ја истражуваат својата сексуалност во безбедна средина (интимен, приватен, личен простор).
- * Да се обезбедат релевантни информации за правата и одговорностите на возрасните лица со попреченост кога развиваат лични односи и ја истражуваат својата сексуалност, во согласност со Законот за спречување и заштита од дискриминација, Законот за семејство и Универзалните декларации за човекови и сексуални права .
- * Лицата со попреченост треба да бидат третирани со почит и достоинство.
- * На кадарот/семејствата/згрижувачите треба да им биде јасно дека од нив се очекува да ги поддржат правата на лицето за кое се грижат (сексуалните права).

ПРИНЦИПИ

Оваа Политика е посветена на сите кои што активно работат на вклучување (инклузија) на лицата со попреченост во општеството. Ја препознаваме потребата дека е неопходно обезбедување на можност и услови за личен, социјален, сексуален и развој на личните и на сексуалните врски. Со оваа Политика значајно е да се обезбеди препознавање и почитување на правата на лицата со попреченост, во рамките на Законот за спречување и заштита од дискриминација и во согласност со Декларацијата за сексуални и репродуктивни права на ИППФ, да ја развијат и изразат нивната сексуалност на начин поеднаков како и другите луѓе. Следниве принципи би требало да ја обезбедат таа политика:

- * Потребно е да се посветиме на развојот на животот, работата и да развиеме поддржувачко опкружување со што потврдуваме дека ќе ги признаеме и поддржиме лицата со попреченост во изразување и уживање на сексуалните права.
- * Да ги признаеме потребите на лицата со попреченост, да им дадеме шанси во нивниот секојдневен живот да ги развијат сопствените капацитети и да се срушат бариерите кои што директно се одразуваат на нивните шанси да си ја изразат сопствената сексуалност и да развијат сопствени сексуални врски.
- * Да ја признаваме сексуалноста и сексуалното изразување како централни аспекти на човекот.
- * Да даваме информации и услуги коишто ќе им помогнат на лицата со попреченост за нивно позитивно сексуално изразување.
- * Да ги поддржиме лицата со попреченост да се информираат за „заштита“ и „избор“ во нивните животи за да си обезбедат благосостојба за себе, а и за другите.
- * Да обезбедуваме слободи и права на луѓето со попреченост коишто ќе бидат во согласност со Законот за спречување и заштита од дискриминација.

1. ДЕФИНИРАЊЕ НА ЦЕЛНАТА ГРУПА

Дефинирањето на целната група е направено според „Правилникот за оценка на специфичните потреби на лицата со пречки во физичкиот или психичкиот развој“ (Сл. Весник на Р. Македонија бр. 30 од 19.04.2000 година)

Како лица со попреченост во физичкиот и психичкиот развој, со третман се опфатени следните:

- * лицата со оштетен вид (слепи и слабовиди);
- * лицата со оштетен слух (глуви и наглуви);
- * лица со пречки во гласот, говорот и јазикот;
- * лицата со интелектуална попреченост;

- * лицата со телесна попреченост;
- * лицата со попреченост во говорот;
- * лицата со аутизам;
- * лицата со комбинирани пречки во развојот.

Според Конвенцијата за правата на лицата со попреченост, лицата со попреченост се лица кои имаат долготрајни физички, ментални, интелектуални, или сензорни нарушувања, кои во интеракција со различни пречки може да го спречат нивното целосно и ефективно учество во општеството, на еднаква основа со други.

Она што е најважно е: сите лица со попреченост, независно каква попреченост имаат, ги имаат и треба да ги уживаат сите човекови и секуалните права.

2. ДЕЛОВНА СПОСОБНОСТ

Правото на деловна способност ја опфаќа способноста да се имаат права и способноста да се делува врз основа на тие права, односно способност да се прават законски договори со други. Способноста да се делува не е само дел од деловната способност гарантирана во член 12, тоа е најважниот дел: правото да се носат одлуки.

Конвенцијата на Обединети нации за правата на лица со попреченост признава:

- * Дека лицата со попреченост имаат право да бидат насекаде признаени како лица пред законот.
- * Дека лицата со попреченост уживаат во деловната способност на еднаква основа со другите во сите аспекти од животот.
- * Дека државите потписнички ќе преземаат соодветни мерки за да обезбедат пристап за поддршка која може да им е потребна на лицата со попреченост при практикување на нивната деловна способност.

3. СЕКСУАЛНИ ПРАВА НА ЛИЦАТА СО ПОПРЕЧЕНОСТ

Во октомври 2008 година Интернационалната федерација за планирано родителство (ИППФ) ја издаде публикацијата *Сексуални права*.

Тоа е Декларација која што е дополнување на ИППФ Декларацијата за аексуални и репродуктивни права. Декларацијата за сексуални права е развиена за да загарантира дека сексуалните права како човекови права се почитуваат, така што сите индивидуи ја уживаат слободата и правото на избор во својот сексуален и репродуктивен живот. Таа е дел од основите на сите интернационални инструменти и стандарди за човекови права,

12

со фокус на тоа дека сексуалните и репродуктивни права и слободи се основа за исполнет и задоволителен живот. На лицата лишени од можноста за уживање на сексуалните и репродуктивните права и слободи им се оспорува капацитетот да го живеат животот според нивните лични вредности и верувања.

Додека Декларацијата за сексуални права се однесува на сексуалните и репродуктивни права во поширока смисла на зборот, овој документ користи 10 члена кои се фокусирани на правата кои се однесуваат на сексуално здравје и благосостојба на лицата со попреченост, ставајќи акцент на тоа дека тие исто така како и сите останати индивидуи се сексуални битија.

Член 1

Право за еднаквост, подеднаква заштита со закон и слободи од сите форми на дискриминација базирани на полот, сексуалноста или родот.

Без исклучок сексуалноста е интегрален дел на секое човечко суштество. Секој има право да ги ужива сексуалните права за да може да се вклучи во економските, социјалните, културните и политичките процеси во општеството.

ЛИЦАТА СО ПОПРЕЧЕНОСТ ИМААТ ПРАВО ДА ИМ БИДЕ ПРИЗНАТА СЕКСУАЛНОСТА КАКО ПОЗИТИВЕН АСПЕКТ ОД НИВНИОТ ЖИВОТ И ИСТИТЕ ДА БИДАТ ЗАШТИТЕНИ СО ЗАКОН ПРОТИВ ДИСКРИМИНАЦИЈА.

Член 2

Право на учество на сите лица, без разлика на полот, сексуалноста или родот.

Секој има право да влијае врз одлуките кои се однесуваат на прашања кои директно влијаат на неговото здравје и благосостојба.

ЛИЦАТА СО ПОПРЕЧЕНОСТ ИМААТ ПРАВО ДА УЧЕСТВУВААТ ВО РАЗВОЈОТ И ИМПЛЕМЕНТАЦИЈАТА НА ПОЛИТИКИТЕ ШТО СЕ ОДНЕСУВААТ НА НИВНОТО СЕКСУАЛНО И РЕПРОДУКТИВНО ЗДРАВЈЕ, БЕЗ НИКАКВИ ПРЕЧКИ И УСЛОВУВАЊА.

Член 3

Право на живот, слобода, лична безбедност и телесен интегритет за секоје лице.

Сите луѓе имаат право на живот, слобода и да не бидат подложени на тортура или свирепост, нечовечки и деградирачки третман во сите случаи, а особено во случај на која било од забранетите основи за дискриминација и треба да имаат право да ја уживаат својата сексуалност без насилство или принуда.

Здравствената грижа за жената не треба да се заснова на ниту едно условување освен да се обезбеди нејзината благосостојба и ниту една жена не смее да се присилува да има деца.

ЖЕНИТЕ СО ПОПРЕЧЕНОСТ ИМААТ ПРАВО НА ИНФОРМАЦИИ И ЗДРАВСТВЕНА ЗАШТИТА, СЕРВИСИ И УСЛОВИ КОИ ЌЕ ИМ ПОМОГНАТ ДА НОСАТ ИНФОРМИРАНИ ОДЛУКИ ЗА СОПСТВЕНОТО СЕКСУАЛНО И РЕПРОДУКТИВНО ЗДРАВЈЕ.

Член 4

Право на приватност

Секој има право да не биде жртва на субјективни влијанија од други лица во однос на приватноста, вклучувајќи го и пристапот до сервиси за сексуално и репродуктивно здравје.

ЛИЦАТА СО ПОПРЕЧЕНОСТ ИМААТ ПРАВО ДА ДОНЕСАТ СОПСТВЕНИ ОДЛУКИ ЗАСНОВАНИ НА ИНФОРМИРАНОСТ, ЗА НИВНАТА СЕКСУАЛНОСТ, СЕКСУАЛНОТО ОДНЕСУВАЊЕ И ИНТИМНОСТ, БЕЗ ВЛИЈАНИЕ НА ДРУГИ ЛИЦА.

Член 5

Право на лична автономија и признавање пред законот

Секој има право да биде еднаков пред законот и да носи одлуки за сопствениот живот во опкружувањето без никаква дискриминација, насилство или злоупотреба.

ЛИЦАТА СО ПОПРЕЧЕНОСТ ИМААТ ПРАВО НА ЛИЧНА КОНТРОЛА И СЛОБОДА ДА ОДЛУЧУВААТ ЗА СИТЕ ПРАШАЊА ПОВРЗАНИ СО СЕКСУАЛНОСТА, ДА ГО ИЗБЕРАТ СВОЈОТ СЕКСУАЛЕН ПАРТНЕР, ДА БАРААТ ДА ГО ДОЖИВЕАТ ЦЕЛОСНИОТ СЕКСУАЛЕН ПОТЕНЦИЈАЛ И ЗАДОВОЛСТВО ВО РАМКИ НА ЗАКОНОТ ЗА НЕДИСКРИМИНАЦИЈА И СО ПОЧИТ КОН ТУГИТЕ ПОТРЕБИ И ПРАВА.

Член 6

Право на слободно размислување, на погледи и на изразување, право на здружување

Секој има право на слободно размислување, став и религиско убедување, без туѓи влијанија. Секој треба да има пристап до сервиси за сексуално и репродуктивно здравје без влијание на туѓи ставови и влијание на религијата.

ЛИЦАТА СО ПОПРЕЧЕНОСТ ИМААТ ПРАВО ДА ГО ИСКАЖАТ СВОЕТО МИСЛЕЊЕ ЗА СЕКСУАЛНОСТА И СЕКСУАЛНИТЕ ВРСКИ И ДА ИМААТ ПРИСТАП ДО СЕРВИСИ ЗА СЕКСУАЛНО И РЕПРОДУКТИВНО ЗДРАВЈЕ БЕЗ ВЛИЈАНИЕ НА ТУЃИ СТАВОВИ И РЕЛИГИЈА.

Член 7

Право на здравје и право на користење на научните достигнувања

Секој има право на највисок можен квалитет на здравствена грижа вклучувајќи ги и сервисите за сексуално и репродуктивно здравје; секој треба да ги ужива благодетите од научните достигнувања.

ЛИЦАТА СО ПОПРЕЧЕНОСТ ИМААТ ПРАВО НА ПРИСТАП ДО ВИСОКО КВАЛИТЕТНИ СЕРВИСИ ЗА СЕКСУАЛНО И РЕПРОДУКТИВНО ЗДРАВЈЕ БАЗИРАНИ НА НИВНИТЕ ПОСЕБНИ ПОТРЕБИ, ВКЛУЧУВАЈЌИ КОРИСТЕЊЕ НА ПРИФАТЛИВ ЈАЗИК ОД ДАВАТЕЛИТЕ НА УСЛУГИ.

Член 8

Право на образование и информација

Секој има право на образование и информација презентирани на објективен, критички и сеопфатен начин.

ЛИЦАТА СО ПОПРЕЧЕНОСТ ИМААТ ПРАВО НА СЕОПФАТНО СЕКСУАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ БАЗИРАНО НА НИВНИОТ ЛИЧЕН РАСТ И РАЗВОЈ КОЈ ИМ ОВОЗМОЖУВА ДА РАЗВИЈАТ ВЕШТИНИ ЗА УЖИВАЊЕ И ПРАКТИКУВАЊЕ НА НИВНИТЕ СЕКСУАЛНИ ПРАВА.

Член 9

Право на избор за стапување во брак, планирање семејство и донесување одлука дали да се има деца, кога и како.

Секој има право слободно и одговорно да избере дали ќе стапи во брак или не и да одлучи дали, кога и како да има деца.

ЛИЦАТА СО ПОПРЕЧЕНОСТ ИМААТ ПРАВО СЛОБОДНО И СО ЦЕЛОСНА СОГЛАСНОСТ ДА СТАПАТ ВО БРАК ИЛИ ВО ДРУГИ ПАРТНЕРСКИ ОДНОСИ И ДА ОДЛУЧАТ ДАЛИ ЌЕ ИМААТ ДЕЦА ИЛИ НЕ.

Член 10

Право на одговорност и надомест на штета

Секој има право на ефективни, адекватни, достапни и соодветни едукативни, законски, судски и други мерки со кои се обезбедува правото на одговорност и надомест на штета. На службено задолжените лица им се налага да ја поддржат одговорноста и спроведувањето на надоместокот на штета.

Лицата со интелектуална попреченост имаат право на законски застапници/родители/старатели во случаи кога имаат потреба правилно да ги разберат законите на Република Македонија. Исто така, лицата со оштетен слух, имаат право за користење на толкувач на знаковен јазик, со кој ќе им се овозможи разбирање на нивните права.

ЛИЦАТА СО ПОПРЕЧЕНОСТ ИМААТ ПРАВО НА ОБЕШТЕТУВАЊЕ ПРИ ПРЕКРШУВАЊЕ НА НИВНИТЕ СЕКСУАЛНИ ПРАВА ОД СТРАНА НА ДРУГИ ЛИЦА.

4. АВТОНОМНОСТ, НЕЗАВИСНОСТ И ПРИПАДНОСТ

Личен, социјален и емотивен развој, развој на свесност, знаење и вештини. Поддршка треба да добијат преку социјални активности кои се планираат во согласност со индивидуалните потреби, интереси и личните околности. Активностите треба да бидат соодветни на возраста, начинот на живот и да поддржуваат личен раст и развој на личноста. Луѓето треба да имаат пристап до прецизни информации и одговорно

16

раководство кое ќе им овозможи информирани одлуки за активности кои може да вклучуваат ризик. Проценката на потребите на лицето и грижата, треба да се дел од индивидуалниот план за раст и развој на секој поединец, да се евидентираат и следат, како и во другите области на поддршка.

Лицата со попреченост треба да се поддржуваат да се претстават себеси како возрасни поединци, на начин кој поттикнува самоизразување и избор, вклучувајќи дискретно да им се помогне со избор на облека, грижа за личната хигиена и изглед и во согласност со сите релевантни културни или верски убедувања.

5. СЕКСУАЛНОСТ И СЕКСУАЛЕН РАЗВОЈ

Развивање на способност ефективно да се комуницира за пол, половите односи и сексуалноста, користење на јазикот и други методи на комуникација, вклучувајќи и сликовни методи, во зависност од индивидуалните потреби.

Разбирање на тоа како телото на човекот се развива и функционира, на пример именување на делови од телото, разликите помеѓу мажите и жените, децата и возрасните, пубертет, стареење, сексуални чувства и функции, бременост.

Потребно е разбирање и признавање на многу различни начини на сексуално изразување на пример допир, мастурбација, секс, односи со лица од ист пол, целибат, порнографија.

6. СЕКСУАЛНО И РЕПРОДУКТИВНО ЗДРАВЈЕ

Лицата со попреченост имаат право на пристап до сервиси за сексуално и репродуктивно здравје и лична согласност за третман и грижа.

Давателите на услуги/семејството/згрижувачите треба да обезбедат сеопфатни информации и знаење на лицата со попреченост за значењето на сексуалното здравје, кои услуги им се на располагање и за тоа дека може да обезбедат поддршка и пристап до овие услуги, доколку тоа им е потребно.

7. ВРСКИ

Започнување, одржување и завршување на врски

Давателите на услуги/родителите/згрижувачите треба да обезбедат и понудат информации, совети и поддршка, соодветни на нивната улога и нивото на компетентност во областа на врските и сексуалноста. Каква поддршка и помош ќе биде потребна ќе зависи од лицето, развојната возраст, нивото на комуникација, когнитивните и

концептуалните способности, интересите, мотивацијате и личните потреби. Потребно е да се направи соодветна проценка на секоја индивидуа и да се консултира мултидисциплинарен тим доколку тоа е потребно.

8.БРАК И ПАРТНЕРСТВО

Лицата со попреченост имаат исти права како и сите други лица за брак и партнерство. Нивните врски може да се очекува да ги имаат истите хармонични односи и конфликти како и кај останатите. Тоа значи дека треба да се прифати дека нивните врски не секогаш ќе бидат совршени, без одреден ризик или подобри од било чија врска.

Давателите на услуги/родителите/згрижувачите треба да ѝ помогнат на двојката да ги разбере импликациите на нивната одлука за брак или заеднички живот и да ги поддржат во нивната одлука.

9.СЕКСУАЛНИ ПОМАГАЛА ЗА ПОДДРШКА НА СЕКСУАЛНОТО ИЗРАЗУВАЊЕ

Оваа Политика препознава дека луѓето со попреченост ги имаат истите права како и другите луѓе да добиваат и поседуваат материјали кои им овозможуваат истражување на личната сексуалност и сексуалното изразување (исклучувајќи ги оние кои се против законски и се забранети), во приватен простор и со дадена согласност на двата партнера. Сепак, постои одговорност и на давателите на услуги/семејството/згрижувачите да обезбедат информации за предностите и ризиците при користењето на сексуалните помагала. Од големо значење се познавањата на законските регулативи и правила околу поседување, употреба и прикажување на порнографски видео материјали.

При спроведување на ова, треба да се повикаме на делот за Заштита и сигурност.

10.ДОВЕРЛИВОСТ

Лицата со попреченост имаат право на доверливост за сите аспекти на нивните односи и сексуалноста, освен ако има докази за злоупотреба или значителна загриженост за можноста од злоупотреба.

Давателите на услуги/семејствата/згрижувачите треба да ги информираат лицата за нивното право на доверливост и во какви околности информациите можат да се делат без нивна согласност.

Значајно е да се информираат лицата дека тие можат да се жалат, ако им е прекршено правото на доверливост и да им се обезбеди поддршка која им е потребна за да го сторат тоа, вклучувајќи и застапување.

11. ПРИВАТНОСТ

Лицата со попреченост имаат право на дружење, организирање на пријателски и партнерски односи врз основа на своите желби и потреби и без присилување од други лица.

Давателите на услуга/персоналот/семејството треба да го почитуваат личниот простор, потребите и желбите на лицето со попреченост. Доколку сметаат дека треба да му асистираат или помогнат при донесување на некоја одлука или планирање на некоја активност, задолжително треба да побараат дозвола за тоа од него/неа.

12. ЗАШТИТА И СИГУРНОСТ

Лицата со попреченост имаат право да бидат заштитени во секоја ситуација каде постои ризик да бидат изложени на искористување и неприфатлив ризик од физичко, емоционално и сексуално злоставување.

Давателите на услуга/персоналот/семејството треба да бидат сигурни дека лицата со попреченост имаат познавање и вештини да одлучат како да ја изразат нивната сексуалност на безбеден начин за себе и останатите. Исто така, треба да бидат обучени за справување со ситуации на злоставување и да алармираат на однесување кое упатува на злоставување, вклучувајќи ја и доверливоста.

13. ДОНЕСУВАЊЕ НА ИНФОРМИРАНИ ОДЛУКИ

Лицата со попреченост имаат право на информации и сервиси кои се во согласност со нивните потреби, можности и желби и се засновани врз претходно планирани, координирани и документирани начини на управување и грижа.

На ваков начин лицето со попреченост ќе ги добие најдобрите информации кои ќе му овозможат донесување на лична одлука.

Значајно е лицата со попреченост да развијат различни видови на врски (пријателски, семејни, љубовни, сексуални). Каде што постои сексуална врска одлуката треба да биде донесена во релација со правата на индивидуата за да се овозможи заштита. Јасно е дека средината која дозволува избор и приватност на индивидуата не може секогаш да биде без ризик. Меѓутоа, свесноста за правата и одговорностите на индивидуите во врска и нивната потенцијална ранливост, треба да дозволат одредени ризици да бидат прифатливи и совладани.

Донесувањето на одлука во врска ги засега двата партнера. Одлуката треба да биде донесена земајќи ги предвид ранливоста (вулнерабилноста) и нивото на прифатлив ризик за обата партнера.

14.КОНТИНУИРАНО ИНФОРМИРАЊЕ И ЕДУКАЦИЈА

Сите лица со попреченост имаат право на континуирано информирање и учење за нивните права за градење на лични врски и изразување на нивната сексуалност. Потребно е да се обезбедат информации и учење за градење на врски и сексуалност во согласност со нивните потреби, како дел од процесот на планирање на личниот раст и развој.

15.ПОДРШКА ЗА ЗАСТАПУВАЊЕ

Лицата со попреченост имаат право на поддршка, независно дали тоа е формално или неформално, за да ја разберат оваа Политика и за да ги изразат своите права на сексуалност и сексуални врски.

Давателите на услуга/кадарот/семејството треба да обезбедат информации соодветни на нивото на лицето и според неговиот развоен план, за националните и локалните услуги за застапување. Исто така давателите на услуга/кадарот/семејството треба да ги поддржуваат лицата со попреченост за пристап до овие услуги.

ПРЕПОРАКИ

ЛИЦАТА СО ПОПРЕЧЕНОСТ

- * Да бидат вклучени во процесот на креирање и планирање на активности за сексуално и репродуктивно здравје,
- * Да се информираат меѓусебно за постоењето на Политика и за сексуалните и репродуктивни права.
- * Да се мотивираат сами да донесуваат одлуки за своето сексуално и репродуктивно здравје,
- * Да се информираат како и каде може да се обратат во случај на прекршување на сексуалните и репродуктивните права,
- * Да бараат помош и поддршка од родители/старатели/даватели на услуги за остварување на своите права, кога ќе почувствуваат потреба за тоа.

РОДИТЕЛСКА ВКЛУЧЕНОСТ (УЧЕСТВО)

- * Родителите/старателите да се вклучат во креирање на јавни политики,
- * Родителите/старателите да не влијаат на изборот на сексуалниот и брачен партнер,
- * Родителите/старателите да не се пречка во остварувањето на сексуалните права и слободи на лицата со попреченост,
- * Родителите/старателите да не го ограничуваат правото на социјален живот или вклучување во општеството на лицата со попреченост,
- * Родителите/старателите да не ја ограничуваат приватноста на лицата со попреченост,
- * Родителите/старателите да не носат одлуки за сексуалното и репродуктивното здравје, во име на лицата со попреченост (Лицата со попреченост имаат деловна способност).

ВКЛУЧУВАЊЕ НА КАДАР ЗА ВОДЕЊЕ ГРИЖА И ДАВАЊЕ НА УСЛУГИ

- * Да се дефинираат улогите и одговорностите на давателите на услуги (здравствени и останати сервиси),
- * Да ги почитуваат правата на лицата со попреченост,
- * Да имаат континуирана соработка со лицата со попреченост и родителите во врска со сексуалното и репродуктивното здравје и правата на лицето со попреченост,
- * Да го применуваат принципот доверливост на информации (селектирање на информации) кои се споделуваат во рамки на тимот и со родителот/старателот,
- * Да воспостават професионален однос со корисниците,
- * Давателите на услуги (здравствени и останати сервиси) да не охрабруваат и учествуваат во сексуален контакт со лицето со попреченост,

- * Да применуваат холистички пристап кон попреченоста, со цел водење на грижа и давање на услуги, земајќи го предвид целиот животен тек на лицето со попреченост,
- * Да бидат запознаени со оваа Политика и да дадат поддршка на лицето кое има потреба за нејзино разбирање и примена.

КРЕАТОРИ НА ПОЛИТИКИ:

- * При креирање на јавни политики да се вклучат лицата со попреченост во сите фази на донесување на одлуки за таа политика,
- * Да се донесуваат политики кои не ги дискриминираат и не ги исклучуваат лицата со попреченост,
- * Да се предвидат сервиси за сексуално и репродуктивно здравје согласно потребите и можностите на лицата со попреченост,
- * Да се предвидат програми за сеопфатно сексуално образование во институциите и организациите кои работат со лица со попреченост,
- * Да се предвидат финансиски средства од буџетот на Р.М. за спроведување на квалитетни сервиси и програми за сексуално и репродуктивно здравје,
- * Да се евалуира имплементацијата на програмата и политиката за лицата со попреченост.

ИМПЛЕМЕНТАТОРИ НА ПОЛИТИКИ

- * Да ги информира лицата со попреченост, родителите/старателите и вработените лица во институциите/организациите за постоење на Политика за сексуалност и лицата со попреченост,
- * Да изготват прирачник и акционен план за работа во согласност со Политиката, на тема сексуалност, сексуално и репродуктивно здравје и лица со попреченост,
- * Да обезбедат и обучат соодветен кадар/персонал за работа на полето на сексуалноста, сексуалното и репродуктивното здравје и правата на лица со попреченост,
- * Да обезбедат соработка и размена на искуства помеѓу институциите и организациите кои ја имплементираат Политиката за сексуалност и лицата со попреченост,
- * Да ја евалуираат работата на давателите на услуги/кадарот при имплементирање на Политиката за сексуалност и лица со попреченост.

ЗАКОНИ/ ДЕКЛАРАЦИИ/ ПОЛИТИКИ

- 1. ЗАКОН ЗА СПРЕЧУВАЊЕ И ЗАШТИТА ОД ДИСКРИМИНАЦИЈА,**
Службен весник на РМ, бр. 50/ 2010
- 2. ЗАКОН ЗА СЕМЕЈСТВО,**
Службен весник на РМ, бр. 80/1992 - одредби кои го уредуваат склучувањето на брак
- 3. ЗАКОН ЗА ЕДНАКВИ МОЖНОСТИ ПОМЕГУ МАЖИТЕ И ЖЕНИТЕ**
- 4. КРИВИЧЕН ЗАКОНИК,**
Службен весник на РМ, бр. 37/1996 – одредби за злоупотреба на малолетни лица
- 5. ЗАКОН ЗА ЗДРАВСТВЕНА ЗАШТИТА,**
Службен весник на РМ, бр.17/1997
- 6. ЗАКОН ЗА ЗДРАВСТВЕНО ОСИГУРУВАЊЕ,**
Службен весник на РМ, бр. 25/2000
- 7. ЗАКОН ЗА ЗАШТИТА НА ПРАВАТА НА ПАЦИЕНТИТЕ,**
Службен весник на РМ, бр. 82/2008
- 8. ЗАКОН ЗА ЕВИДЕНЦИИ ВО ОБЛАСТА НА ЗДРАВСТВОТО,**
Службен весник на РМ, бр. 20/2009
- 9. ЗАКОН ЗА ЗАШТИТА НА ДЕЦАТА,**
Службен весник на РМ, бр. 98/2000
- 10. ЗАКОН ЗА МЕНТАЛНО ЗДРАВЈЕ,**
Службен весник на РМ, бр. 71/2006
- 11. ПРЕДЛОЗИ ЗА ИЗМЕНИ И ДОПОЛНУВАЊЕ ВО ОВИЕ ЗАКОНИ**
- 12. УНИВЕРЗАЛНИ ДЕКЛАРАЦИИ ЗА ЧОВЕКОВИ ПРАВА**
- 13. ИППФ ДЕКЛАРАЦИЈА ЗА СЕКСУАЛНИ И РЕПРОДУКТИВНИ ПРАВА**
- 14. КОНВЕНЦИЈА НА ОН ЗА ПРАВАТА НА ЛИЦАТА СО ПОПРЕЧЕНОСТ**
(кај нас сеуште не е ратификувана)

16/01/2011

Скопје
